

dr Marcin Lisiecki

Uniwersytet Mikołaja Kopernika Toruniu

Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych,

Katedra Teorii Kultury i Religii

ul. Batorego 39 L, 87-100 Toruń

adres e-mail: marlis@umk.pl

Autoreferat

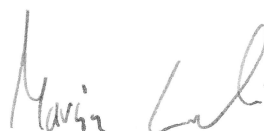
1. Imię i Nazwisko

Marcin Lisiecki

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2008 – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, nadany uchwałą Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w dniu 24.06.2008. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Idea 'kokutai'. 'Kokutai-no hong'i' jako manifest nacjonalizmu japońskiego*, promotor: prof. dr hab. Marek Szulakiewicz, recenzenci: prof. dr. hab. Andrzej de Lazari, prof. dr hab. Roman Bäcker.

2001 – tytuł magistra filozofii, przyznany przez Radę Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2001 roku. Temat pracy magisterskiej: *Metafizyka i polityka w filozofii Mikołaja Bierdiajewa*, promotor: prof. dr hab. Marek Szulakiewicz, recenzent: prof. dr hab. Jarosław Rolewski.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

2009 – Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika – adiunkt

2008-2009 – Instytut Politologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika – adiunkt

2005-2008 – Instytut Politologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika – asystent

2002-2005 – Katedra Politologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika – asystent

2009-2013 – Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Janusza Korczaka w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Człuchowie (dawniej WSP TWP) – adiunkt

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.)

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

Komunikacja międzynarodowa w polityce. Relacje między Stanami Zjednoczonymi a Japonią w latach 1932-1952

b) (autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy):

Marcin Lisiecki, *Komunikacja międzynarodowa w polityce. Relacje między Stanami Zjednoczonymi a Japonią w latach 1932-1952*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2019, ISBN: 978-83-231-4142-6, ss. 300. Recenzenci: prof. dr hab. Wojciech J. Burszta, prof. dr hab. Marek Jeziński.

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Przedstawiona do oceny monografia pt. *Komunikacja międzykulturowa w polityce. Relacje między Stanami Zjednoczonymi a Japonią w latach 1932-1952* jest rezultatem kilkuletniej pracy badawczej nad komunikacją międzykulturową i jej związkami z polityką.

Marcin Lisiecki

Zanim przystąpiłem do pisania niniejszej rozprawy uwagę skupiłem na analizie relacji pomiędzy państwami europejskimi i USA a państwami azjatyckimi, zwłaszcza Japonią i Chinami. Wówczas zainteresowanie moje wzbudziło określenie przyczyn nieporozumień w kontaktach międzykulturowych, jak również znaczenie tego typu wątków dla badań politologicznych. Dlatego też baczniejszą uwagę zwróciłem na kompetencje międzykulturowe i znajomość kodu kulturowego w kontaktach – zarówno na poziomie instytucjonalnym, jak indywidualnym – z przedstawicielami innych państw oraz kultur. Posiadanie kompetencji międzykulturowych przez osoby prowadzące kontakty międzykulturowe okazało się być kluczowe dla określenia i zrozumienia przyczyn ich niepowodzeń, jak i względnych sukcesów. Wynika to z tego, że odnoszą się one nie tylko do „twardych” kwalifikacji, jak wiedza o danym kraju lub grupie społecznej, czy znajomość języka, lecz także „miękkich” umiejętności, wyrażających się w postawie „otwartości” wobec przedstawicieli innych krajów czy kultur. Dodać należy, że wiedza ta składa się nie tylko z informacji o instytucjach danego państwa i jego historii, lecz także kulturze, zachowaniach i zwyczajach jego mieszkańców.

W trakcie prowadzonych badań dostrzegłem dwa ważne problemy, które uczyniłem „myślą przewodnią” omawianej monografii. Pierwszy związany był z trudnościami na płaszczyźnie teoretycznej, gdzie wciąż widoczny jest brak jednolitej siatki pojęciowej komunikacji międzykulturowej, co utrudnia zrozumienie czym właściwie ona jest, jakie są jej narzędzia oraz cele badawcze. Natomiast drugi problem pojawił się w trakcie analiz jej aspektów praktycznych, gdzie natknąłem się na niejasne zasady dotyczące sposobów przeprowadzania kontaktów z przedstawicielami innych państw oraz jakie mają być cele takich relacji. Ponadto opierając się na rozstrzygnięciach polskiej badaczki Beaty Ociepki uznałem, iż w literaturze przedmiotu wciąż brakuje prac, które zawierają rozróżnienie tych płaszczyzn, lecz przede wszystkim brak rozważań dotyczących historii tej dyscypliny, jak i jej teorii. W rezultacie autorzy często posługują się ogólnym rozumieniem tego, czym jest komunikacja międzykulturowa, które sprowadza się do przyjęcia powszechnie powielanych schematów i przyjmowaniu arbitralnych założeń. Dostrzec to można chociażby w tym, że w literaturze przedmiotu spotykamy poglądy, najczęściej bez podania przyczyn, czy kontakty międzykulturowe są możliwe do przeprowadzenia czy też są one niemożliwe. W najlepszym przypadku autorzy, również opierając się na arbitralnych założeniach, wskazują na kultury bądź państwa, z którymi łatwiej się można porozumieć, i te przypadki, gdzie jest to trudne lub wręcz niemożliwe. Takie założenia przyjmował chociażby autor pojęcia „komunikacja międzykulturowa” Edward T. Hall. Dostrzegając powyższe problemy w prowadzonych

Karin Lili

badaniach podjąłem się uzupełnienia tych braków i przedstawienia własnego rozumienia komunikacji międzykulturowej.

1. Podstawy badań

Podkreślić należy, że często pojawiają się w literaturze przedmiotu tezy o interdyscyplinarnym wymiarze nauk o komunikowaniu, a w szczególności komunikacji międzykulturowej, łączącej rozważania z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, a także nauk ścisłych, jak np.: medioznawstwo, socjologię, filozofię, antropologię, językoznawstwo, psychologię społeczną oraz informatykę. Jednakże pomijane są badania z zakresu politologii i stosunków międzynarodowych, co powoduje, że pojawiają się w tych naukach liczne błędy i niekonsekwencje w używaniu pojęć, np. jak „państwo”, „władza” czy „naród”, a także pomijane jest na przykład znaczenie dyplomacji w relacjach międzynarodowych. Podkreślić należy, że nie uwzględnianie nauk o polityce w badaniach nad komunikacją międzykulturową przyczynia się również do tego, że cele takich relacji międzykulturowych nie są w pełni rozumiane. To bowiem państwa, na płaszczyźnie instytucjonalnej, uczestniczą w takich relacjach, jak również określają to, w jaki sposób mogą one być przeprowadzane i wyznaczają ich cele. Innymi słowy kontaktom podlegają nie tylko kultury, lecz przede wszystkim państwa i prowadzona przez nie polityka, w ramach których konkretne kultury funkcjonują i to one posiadają konkretne interesy, które starają się realizować w relacjach z innymi państwami. Wszystko to oznacza, że w próbie zrozumienia relacji międzykulturowych należy zmienić dotychczasowe akcenty i uwzględnić te wątki, które pojawiają się wraz z politologią. Ich uwzględnienie powodować powinno ujawnienie w badaniach nowych treści, które nie zostały dotychczas w pełni opisane i analizowane. A po wtóre, zyskujemy paradygmaty i narzędzia badawcze pochodzące z antropologii i językoznawstwa, które rozszerzają badania o kulturę, sposoby jej reprodukcji i wyrażania, a także czynią z niej istotny składnik tożsamości, który wyraźnie objawia się w kontaktach z przedstawicielami innych państw.

Zadanie badawcze, które zostało wyznaczone w tej rozprawie, jest próbą wprowadzenia do badań nad komunikacją międzykulturową problematyki politologicznej. Jest ono realizowane przez poszerzenie o problematykę dotyczącą polityki dwóch koncepcji: teorii „trzeciej kultury” Freda L. Casmira oraz teorii „interkultury” sformułowaną przez Jürgena Boltena. Taki kierunek badań związany jest z tym, że wśród badaczy polityki (zwłaszcza zagranicznej) rozpowszechnione są, ze względu na polityczne cele, trzy postawy. W kolejności wskazać należy na konflikt, zarówno jako stan, jak i sposób prowadzenia relacji

Marin Lub

międzypaństwowych. Drugą jest postawa hegemoniczna oparta na przekonaniu o nadrzędnej pozycji własnego państwa i prowadząca do akulturacyjnych postaw wobec innych państw i ich kultur. I wreszcie ostatnią postawą jest próba osiągnięcia kompromisu. Zakładając, w ramach komunikacji międzykulturowej, że w relacjach międzypaństwowych celem powinno być osiągnięcie względnego porozumienia, to postawą zaprzeczającą osiągnięciu zamierzonego celu jest hegemonia. Najbardziej odpowiednią wydaje się być postawa zmierzająca do osiągnięcia kompromisu. Jednakże i w tym przypadku napotykamy na trudności wynikające chociażby z tego, że niejasne jest czym ów kompromis miałby być i czy w polityce, co jest niejednokrotnie podkreślane, jest on pożądanym. Otwierając tym samym dyskusję nad znaczeniem konfliktu. Dlatego też przyjąłem, że właściwą i najpełniej wyrażającą sens komunikacji międzykulturowej jest wspomniana wyżej koncepcja „interkultury”, która zakłada współpracę, równoprawne traktowanie podmiotów uczestniczących w relacji i zachowanie ich tożsamości. A w tym także właściwie rozumiany konflikt, który nie może zaprzeczać wyżej przyjętym ustaleniom.

2. Uszczegółowienie prowadzonych badań

W tytule rozprawy, oprócz komunikacji międzykulturowej i polityki, zawarte jest uszczegółowienie problematyki do przypadku relacji dwóch państw: USA i Japonii w latach 1932-1952. Przyczyną wyboru relacji właśnie pomiędzy tymi państwami było przede wszystkim to, że ani w literaturze polskiej, ani zagranicznej temat ten nie został jak dotąd opisany i zbadany. Związki między USA a Japonią, mimo ponad stuletniej tradycji, nie zostały poddane gruntowej analizie zarówno w ramach nauk o polityce, jak i komunikacji międzykulturowej. W literaturze przedmiotu spotkać możemy jedynie opracowania dotyczące historycznego ujęcia tematu ograniczające się do deskrypcji. Dlatego też prezentowana do oceny monografia wypełnia lukę w dotychczasowych studiach nad polityką zagraniczną USA w Azji Wschodniej, jak również nad polityką współczesnej Japonii. Podkreślić należy, że uszczegółowienie tematu wyniknęło z potrzeby ukazania teoretycznych i praktycznych aspektów komunikacji międzykulturowej. Dlatego wskazałem na te aspekty komunikacji pomiędzy przedstawicielami innych państw (kultur), od których zależało wypracowanie „interkultury”. Z tego też powodu ograniczyłem się do lat 1932-52, czyli okresu poprzedzającego rozpoczęcie działań zbrojnych pomiędzy tymi krajami, lata wojny i jej zakończenia oraz okupacji Japonii przez USA. Innymi słowy, relacje te okazały się być interesujące i ważne, albowiem umożliwiły one wykazanie czynników, często na zasadzie kontrastu, które przyczyniały się z jednej strony do wypracowania płaszczyzny zbliżonej do

„interkultury”, z drugiej zaś uniemożliwiającej jej zaistnienie. W tym punkcie zależało mi przede wszystkim na ukazaniu osób, które aktywnie uczestniczyły w relacjach politycznych i dyplomatycznych pomiędzy tymi krajami, i analizie celów, jakie sobie one stawiały oraz, w kontekście wypracowywania „interkultury”, sposobów ich realizacji. Chodziło również o to, aby na przykładzie relacji między USA a Japonią móc ukazać historię komunikacji międzykulturowej i różnice w jej rozumieniu, a przede wszystkim praktyczne implikacje, wynikające z wyraźnych różnic kulturowych pomiędzy tymi krajami. Podkreślić należy, że wartość rozprawy polega także na analizie wizji, pomysłów i działań podejmowanych przez amerykańskich polityków dyplomatów, urzędników i wojskowych działających w Japonii w latach poprzedzających zakończenie II wojny światowej, a którzy wpływali na zmiany ustrojowe tego kraju i umożliwiali zaistnienie „interkultury”.

3. Materiały źródłowe i struktura monografii

Przyjęcie takich założeń wpłynęło na strukturę monografii, która składa się z czterech rozdziałów, gdzie pierwszemu przypisywałem rolę teoretycznego wprowadzenia, natomiast następnym trzem nadałem wymiar deskryptywno-analityczny. Przeprowadzenie poprawnych analiz wymagało dokonania odpowiedniego doboru materiału źródłowego. Podkreślić należy, że zebrany materiał badawczy, oprócz kilku przypadków, nie był dotychczas analizowany ani w literaturze politologicznej, prawnej i historycznej, ani w pracach poświęconych komunikacji międzykulturowej. I jako taki odznacza się znacznym zróżnicowaniem, albowiem w jego skład wchodzi dokumenty osobiste amerykańskich dyplomatów, polityków i wojskowych; dwie wersje tekstu Deklaracji Kairskiej z 1943 roku (zwłaszcza pomijana w literaturze chińska wersja); deklaracja poczdamska z 1945 roku; akt kapitulacji Japonii z 1945 roku oraz Konstytucji Japonii z 1947 roku. Wreszcie, ważnymi dla analiz przeprowadzonych w monografii jest dziennik i wspomnienia amerykańskiego dyplomaty Josepha C. Grewa: *Report From Tokyo* (1942), *Ten Years in Japan* (1944) i *Turbulent Era* (tomy I i II, 1952) oraz treść przemowy zwanej *Chicago Speech* z 1943 roku. Istotna jest też książka gen. Douglasa MacArthura, *Reminiscences* z 1964 roku. Dzięki analizie językowej materiału źródłowego mogłem wykazać nie tylko to, w jaki sposób w relacjach amerykańsko-japońskich kształtowała się (lub też nie) „interkultura” i jak Amerykanie wyrażali swoje nastawienia – zarówno pozytywne, jak i negatywne – wobec Japończyków, a przede wszystkim jakie posiada ona odniesienia do polityki.

Kevin L. L.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Od rozumienia do porozumienia. Teoretyczne aspekty komunikowania międzykulturowego*, podjąłem problem, który dotychczas nie został w pełni sformułowany w literaturze przedmiotu, a tym bardziej zadowalająco wykonany. Sprowadza się on do ukazania istoty komunikacji międzykulturowej i określenia tego, jak jest ona możliwa. W pierwszej kolejności prześledziłem historię kształtowania się idei komunikacji międzykulturowej, której początki przypisuje się zwykle Edwardowi T. Hallowi. W rezultacie pogłębionych badań, przeprowadzonych na podstawie analizy wielu innych prac, głównie z zakresu antropologii, przyjąłem hipotezę, iż takie refleksje prowadzone były znacznie wcześniej niż prace Halla. Jednakże nie wypracowano wówczas ani narzędzi, ani paradygmatów, które pozwoliłyby na podejmowanie świadomych i celowych działań. Dlatego, nawiązując do teorii Thomasa Kuhna, przyjąłem określenie „okresu przedparadygmatycznego”, jako okresu, kiedy prowadzone były działania, które nazwać można międzykulturowymi, lecz nie dysponowano jeszcze nazwą i teorią. Podobne założenia przyjąłem w odniesieniu do pojęcia „interkultury”. Również z nim związany jest okres, w którym, zanim pojawiła się sama koncepcja w kontaktach międzykulturowych, podejmowane były działania, które przypominały, a niekiedy wręcz antycypowały późniejsze teorie interkultury. Analogicznie, jak w poprzednim przypadku wprowadziłem pojęcie „preinterkultury”, dzięki czemu mogłem precyzyjniej oceniać postępowania i postawy osób podejmujących się relacji z przedstawicielami innych państw i kultur. Szczególnie istotne, w kontekście tematu podjętego w rozprawie, okazały się koncepcja Edwarda T. Halla opierająca się na rozróżnieniu kultur „niskiego kontekst” i „wysokiego kontekstu” oraz Ruth Benedict, posługującej się określeniami procesu komunikowania, jako typu „miętko myślącego” i „twardo myślącego”. Koncepcji te w największym stopniu zbliżone były do „interkultury”.

Wskazując na istotę komunikowania międzykulturowego, co stanowi główny problemem pierwszego rozdziału, sformułowałem pytanie: czy istnieje jedna koncepcja komunikacji międzykulturowej? Zasadność tego pytania wynikała nie tylko z potrzeby przybliżenia charakterystyki komunikacji międzykulturowej, lecz także wykazania jej przydatności dla badań polityki. W tym celu, odwołując się do rozważań Anny Wierzbickiej, dokonałem analizy poszczególnych słów składających się na nazwę dyscypliny. W rezultacie okazało się, że mimo posługiwania się w różnych językach kalką sformułowanej przez Halla nazwy *intercultural communication* najczęściej jest ona rozmaicie interpretowana, wpływając tym samym na wieloznaczność i brak jednolitej siatki badawczej. Ponadto w literaturze przedmiotu spotkać możemy inne określenia, jak „komunikacja poprzezkulturowa” czy

Haris L. L.

„komunikacja międzynarodowa”, które utrudniają zrozumienie specyfiki kontaktów z przedstawicielami innych państw i kultur.

W rezultacie, jako konkretne osiągnięcie badawcze tego rozdziału należy wskazać uzupełnienie luki w literaturze poświęconej badaniom relacji w polityce zagranicznej i stosunkowi polityków wobec inności, jak również w samej komunikacji międzykulturowej. Chodzi tu o udzielenie odpowiedzi na pytanie dotyczące określenia istoty kontaktów z przedstawicielami innych państw i kultur. W trakcie analiz doszedłem do wniosku, że jedną z podstawowych cech konstytuujących kontakty międzykulturowe, wpływającą także na brak spójnej siatki pojęciowej i nieporozumienia wśród teoretyków i praktyków, jest to, że działania tego typu nie powodują trwałych rezultatów. Innymi słowy, są one – niezależnie od tego, czy dotyczą kwestii tylko kulturowych czy politycznych – narażone na przerwanie, a nawet zaprzepaszczenie wcześniej uzyskanych rezultatów. Sytuacja ta w znacznie większym stopniu dotyczy „interkultury”, gdzie szczególnie wyraźnie akcentowane są cele kontaktów, jak i posiadanie przez uczestników relacji kompetencji międzykulturowych. Poszukując odpowiedzi na postawione wyżej pytanie baczną uwagę zwróciłem na pojęcia, które wyróżniają nie tylko komunikowanie międzykulturowe, lecz także komunikowanie społeczne (i w węższym wymiarze komunikowanie polityczne). Jednym z takich pojęć, które w największym stopniu wymaga analiz oraz wielopoziomowych refleksji, a które było pomijane w pracach z zakresu nauk o komunikacji społecznej, jest „inność”. Wyjątkowość i znaczenie tego pojęcia polega na tym, że wokół niego i jego rozumienia koncentruje się teoria i praktyka wszelkich kontaktów. A zetknięcie się z „innością”, ograniczając się tylko do płaszczyzny polityki, wywoływać może pojawienie się postaw uniemożliwiających wypracowanie „interkultury”. Takie przypadki pojawiają się często wtedy, gdy, np. osoby nieposiadające kompetencji międzykulturowych wzmacniają występowanie postaw akulturacyjnych i hegemonicznych wobec przedstawicieli innych państw. Uzupełnieniem „interkultury”, jakie przyjąłem w omawianej rozprawie, jest sformułowana przez Chantal Mouffe koncepcja „agonistyki” dotycząca takiego rozumienia konfliktu, który nie zaprzecza równoprawnemu traktowaniu uczestników procesu. W rezultacie rozwinąłem „interkulturę” o dyskusję nad znaczeniem sporu w kontaktach międzykulturowych, który powinien prowadzić do unikania ustanawiania hegemonicznej relacji.

Drugi rozdział rozprawy, zatytułowany *Wrażliwość kulturowa w polityce. Aktywność ambasadora Josepha C. Grewa w Japonii w latach 1932-1945*, poświęcony jest działalności dyplomatycznej Josepha C. Grewa. Wybór osoby Grewa powodowany był dwoma

Handwritten signature: Karol Lili

przyczynami. Po pierwsze, pełnił on w latach 1932- 1941 funkcję ambasadora USA w Japonii. I był on jednym, również po zakończeniu II wojny światowej, z najważniejszych amerykańskich dyplomatów, którzy kształtowali relacje polityczne między tymi krajami, i wpływał na kształt powojennej amerykańskiej dyplomacji w Japonii. Drugą przyczyną jest to, że w pozostawionych przez niego tekstach odnalazłem wiele wątków, które, niezależnie od ustaleń teoretyków z zakresu antropologii i badań nad komunikowaniem społecznym, dotyczyły kontaktów międzykulturowych. Wartym podkreślenia jest również to, że wprowadzenie do rozprawy „okresu przedparadygmatycznego” i pojęcia „preinterkultury” pozwoliło mi na rozszerzenie zainteresowania na teksty, które pośrednio odnosiły się do spraw związanych z relacjami z przedstawicielami innych państw i kultur. Były to: noty dyplomatyczne, dzienniki i inne teksty polityczne, dotyczące polityki zagranicznej. Ten kierunek badań okazał się być niezwykle ważny w przypadku tekstów pozostawionych przez Grewa, w których niekiedy wręcz antycypował on teoretyczne ujęcia badań nad kulturą, prowadzone później np. przez Ruth Benedict, a także koncepcję „interkultury” z lat współczesnych. Ponadto, podejmując się analizy jego działalności dyplomatycznej, uzupełniłem dotkliwy brak w polskich badaniach nad polityką USA oraz Japonii, gdzie jest on postacią nieznaną. Również w literaturze zagranicznej, także japońskiej, działalność dyplomatyczna Grewa jest ujmowana w kategoriach typowo historycznych, zaś jego działalność i teksty nie poddane zostały badaniom z zakresu politologii, nauk o komunikowaniu czy językoznawstwa.

Przypadek ambasadora Grewa okazał się być również cenny w kontekście ukazania tego, jak kształtuje się „interkultura” i jakie są (mogą być) jej związki z polityką. Warto to podkreślić, gdyż Grew nie będąc badaczem ani w ramach nauk o polityce, ani nauk o komunikowaniu, zawarł w swoich tekstach interesujące uwagi, dotyczące praktyki kontaktów międzykulturowych. Analizując jego teksty wykazałem, że czynnikiem odpowiadającym za kształtowanie „interkultury” są kompetencje międzykulturowe, których posiadanie w dużej mierze gwarantuje umiejętne przeprowadzenie kontaktów z przedstawicielami innych państw, bez ulegania pokusie deprecjonowania ich kultury i wystąpienia postawy hegemonicznej wobec nich. Wykazałem również, że w relacjach amerykańsko-japońskich w latach 1932-1952 większe znaczenie w ustanawianiu „preinterkultury” mieli byli amerykańscy dyplomaci, a nie politycy. Wyraźnym przykładem takiej osoby był ambasador Grew, wyróżniający się wśród innych amerykańskich dyplomatów i polityków tym, że dysponował kompetencjami międzykulturowymi, a także cechami osobowościowymi, które nazwałem postawą „otwartości”.

Dzięki całościowemu ujęciu działalności dyplomatycznej Grewa w Japonii mogłem wykazać, że jego postawa wobec kultury Japonii oraz samych Japończyków cechowała się wyraźną niestabilnością. Wynikała ona z tego, że w zależności od okoliczności i narastania konfliktu pomiędzy USA a Japonią mimo wszystko wykazywał on postawy wyrażające pozytywne, jak i negatywne ustosunkowanie się do Japończyków. Odwołując się do badań Phillippe'a Lejeune'a mogłem dokładniej przeanalizować dzienniki Grewa, zaś jego pozytywne i negatywne postawy wykazałem dzięki badaniom tekstów perswazyjnych, zaproponowane przez Jacka Wasilewskiego i studiom nad retoryką w ujęciu Chaima Perelmana. Dodatkowo istotne okazały się prace nad dokumentami osobistymi sformułowane przez Williama Thomasa i Floriana Znanieckiego.

Jako rezultat badań rozdziału drugiego należy podkreślić wykazanie pozytywnych i negatywnych postaw Grewa wobec Japończyków, co stanowi ważny wkład w badania nad relacjami w polityce zagranicznej. Po pierwsze dlatego, że działalność dyplomatyczna ambasadora Grewa odznaczała się nieczęstym odejściem od realizmu, cechującego ówczesne stosunki międzynarodowe, ku podejmowaniu takich relacji, które prowadzić miały do dbania o interesy obcego kraju. Oprócz wyrażanej przez niego postawy „otwartości” duże znaczenie dla pozytywnego traktowania Japończyków miało dysponowanie kompetencjami międzykulturowymi i rozumienie japońskiego kodu kulturowego. Po drugie, dostrzec możemy kruchość takich działań i podatność ich na zmiany. Widoczne to było w momentach zaostrzającego się konfliktu pomiędzy USA a Japonią, a zwłaszcza w przypadku japońskiego ataku na amerykańską bazę wojskową w Pearl Harbor. Po tym wydarzeniu zmienił on na pewien czas nastawienie wobec Japończyków na bardziej negatywny i wspierający Amerykanów w zaangażowanie się wojenne z Japonią. I po trzecie, co stanowi również istotny rezultat tej części, w badaniach nad komunikacją międzykulturową oraz w politologii nie są podejmowane analizy relacji między państwami będącymi w stanie konfliktu (również wojny). Innymi słowy, pomijane są badania sposobów kreowania wizerunku obcego (lub wrogiego) kraju, a także sposobów budowania strategii politycznych, które zawierają ideologiczne wartościowania oraz postawy akulturacyjne i hegemoniczne.

W rozdziale trzecim, pod tytułem *Polityczne spory o powojenną Japonię w kontekście komunikacji międzykulturowej*, uwagę skupiłem na analizie tekstów powstałych w momencie konfliktu zbrojnego pomiędzy USA a Japonią. Poświęcenie uwagi temu okresowi wyniknęło z tego, że wówczas tworzone były najbardziej znaczące dokumenty, dotyczące sposobów zakończenia wojny oraz wizje porządku politycznego w powojennej Japonii. Podkreślić

muszę, że rozdział ten stanowi kontynuację wątku omawianego w poprzednim rozdziale, które dotyczył tego, jak prowadzone są relacje międzykulturowe pomiędzy państwami pozostającymi w stanie wojny. Starłem się także wykazać, co utrudnia lub wręcz uniemożliwia wypracowanie „interkultury”. Ale również to, czy może ona pojawić się w sytuacjach odznaczających się wyraźnymi postawami akulturacyjnymi i hegemonicznymi.

Podstawą analiz zawartych w trzecim rozdziale są teksty źródłowe, na podstawie których mogłem prześledzić nie tylko historię kształtowania się hegemonicznej relacji pomiędzy USA a Japonią, lecz także wskazywać na liczne przypadki uprzedzeń wobec Japończyków w amerykańskich tekstach politycznych. W kolejności uwagę poświęciłem takim dokumentom, jak: komunikat po konferencji w Kairze, która odbyła się w dniach 22-26 listopada 1943 roku, Deklaracja Poczamska oraz Akt Kapitulacji Japonii. Dodatkowo analizowałem noty dyplomatyczne amerykańskich dyplomatów, jak również wystąpienie ambasadora Grewa, znane jako *Mowa z Chicago* (*Chicago Speech*) z 22 grudnia 1944 roku. W trakcie analiz wykazałem, że w wyżej wymienionych dokumentach odnaleźć można ślady retoryki przemocy wobec Japonii, której najbardziej wyraźnym przykładem jest postulat „bezwartunkowej kapitulacji”. Podkreślić należy, że postulat ten był jednym z kluczowych wątków, gdyż pojawiał się on bardzo często w późniejszych dyskusjach amerykańskich i japońskich polityków oraz dyplomatów, a także stanowił podstawę do uzasadniania aktów przemocy wobec Japończyków. W dokumentach tych, jak również w notach dyplomatycznych pojawiła się wzmianka o japońskim kodzie kulturowym, który towarzyszył amerykańsko-japońskim dyskusjom, dotyczącym porządku politycznego i prawnego w powojennej Japonii. Wątek ten dotyczył prawnego i politycznego statusu cesarza, który rozwiązanie znalazł dopiero po zakończeniu wojny w nowej japońskiej konstytucji.

W rozdziale tym przyjąłem drugą tezę, dotyczącą „interkultury”. Pierwszą było wskazanie na jej nietrwałość i dbanie o zachowanie wypracowanych pozytywnych rezultatów. Drugą jest to, że nie ma jednego sposobu (jednej drogi) do osiągnięcia (stworzenia) „interkultury”. Innymi słowy, może do niej prowadzić wiele dróg, różniących się szczegółami i pomysłami jej osiągnięcia i utrzymaniu. Chcąc udowodnić tę tezę, poświęciłem uwagę porównaniu działalności dwóch amerykańskich dyplomatów, którzy dysponowali kompetencjami międzykulturowymi, lecz wyrażali odmienne stanowiska dotyczące kluczowych spraw w relacjach amerykańsko-japońskich oraz wizji nowego porządku politycznego w powojennej Japonii. W pierwszej kolejności był to wspomniany już ambasador Grew, drugim zaś Joseph W. Ballantine. Podkreślić należy, że wybór tych osób nie był przypadkowy, lecz podyktowany wpływami, jakie oni, jak również ich

współpracownicy, posiadali na kształtowanie amerykańskiej polityki zagranicznej wobec Japonii. Również w tych przypadkach okazywało się, że osoby dysponujące znajomością japońskiego kodu kulturowego w znacznie większym stopniu przybliżały się do „interkultury”. Jednakże pomimo tego, że dysponowali oni znajomością japońskiego kodu kulturowego, ich stanowiska, dotyczące na przykład statusu cesarza, różniły się w znaczący sposób. Mianowicie Grew, reprezentując procesarską postawę, utrzymywał, iż konieczne jest pozostawienie cesarza, natomiast Ballantine, skłaniający się ku chińskim wizjom zniesienia monarchii, dążył do zmian w japońskim systemie politycznym. Warto na to zwrócić uwagę, gdyż okazuje się, że do zrozumienia działań amerykańskich dyplomatów „pracujących” na rzecz wprowadzenia „preinterkultury” – reprezentujących dość spójną wizję polityki zagranicznej, lecz proponujących odmienne postulaty – wymagana jest znajomość ich ideologicznego zaangażowania, a niekiedy i osobistych sympatii. Z tego też powodu analizy tekstów Grewa i Ballantine’a są niezwykle ważne dla zrozumienia specyfiki amerykańskich działań dyplomatycznych w Azji.

Jako istotne wkład do badań w tym rozdziale należy wskazać, że dzięki wykorzystaniu interdyscyplinarnych metod badawczych mogłem wydobyć z materiałów źródłowych treści dotyczące kultury i ideologii, których moglibyśmy nie dostrzec posługując się tylko metodami historycznymi lub analizami instytucjonalnymi wykorzystywanymi w politologii. Wykorzystanie tych metod okazało się pomocne i ważne w trakcie analiz oficjalnych dokumentów, jak Deklaracja Poczdamska i Akt Kapitulacji Japonii. Albowiem oprócz ich znaczenia prawnego i politycznego dzięki temu wskazać mogłem na obecność sformułowań, odnoszących się do akulturacji i hegemonicznego ustosunkowania się USA wobec Japonii. Ponadto ważną cechą prowadzonych w tej części badań jest to, że posługiwałem się nie tylko oryginalnymi dokumentami, lecz także ich wersjami pierwotnymi, zawierającymi treści, które zostały później usunięte.

W ostatnim rozdziale, zatytułowanym *Demokratyzacja Japonii i „interkultura”*, zawarłem analizy relacji pomiędzy USA a Japonią po zakończeniu II wojny światowej. Szczególną uwagę skupiłem na procesie wprowadzania nowego ustroju politycznego oraz hegemonicznej władzy amerykańskiego rządu okupacyjnego w Japonii. W celu przedstawienia pogłębionego obrazu kontaktów Amerykanów z Japończykami oraz ich ustosunkowania się do odmienności politycznej i kulturowej Japonii wyróżniłem dwa wątki, które pozornie są niezależne od siebie. Chodzi tu o kwestię demokratyzacji Japonii oraz usunięcie Konstytucji Meiji i wprowadzenie nowej, mającej legitymizować nowy ustrój

polityczny. Wskazując na te dwie kwestie chciałem wykazać, w jaki sposób i za pomocą jakich środków Amerykanie starali się kształtować swoją dominację w Japonii oraz czy przedstawiciele rządu okupacyjnego dysponowali kompetencjami międzykulturowymi i znajomością japońskiego kodu kulturowego. Chodziło również o to, aby wskazać, jakie były konsekwencje ich działań dla przyjęcia nowej konstytucji.

Pojęcie „demokracja” pojawia się w rozprawie nieprzypadkowo. Główną przyczyną jest to, że w tekstach amerykańskich dyplomatów, a w późniejszym czasie polityków i wojskowych, pełniło ono rolę ideologicznego fundamentu, dzięki któremu porządkowali oni świat nie tylko w sensie politycznym, lecz także moralnym. Na podstawie analizy materiału źródłowego przyjąłem, że demokracja – w Amerykańskim wydaniu – cechowała się typowo hegemonicznym zabarwieniem, zaś sposoby jej wdrażania miały być (i dużej mierze były) z pozycji ich dominacji. Treści zawarte w tym rozdziale wypełniają lukę w badaniach nad amerykańską dyplomacją, zarówno ze względu na przyjęte przeze mnie metody badawcze, jak i wyniki badań. Mianowicie odwołując się do filozofii polityki i semantyki wykazałem, iż pojęcie „demokracja” w tekstach Amerykanów zaangażowanych w okupowanie Japonii używane było w sposób wieloznaczny i typowo ideologiczny. To znaczy, utożsamiali oni „demokrację” z USA i sprzeciwiali się uznawaniu wszelkich innych ustrojów politycznych za demokratyczne, a niekiedy wręcz złe. Takie poglądy wygłaszał np. gen. Douglas G. MacArthur w trakcie okupacji Japonii. W wyniku analiz wskazałem, że używali oni tego pojęcia jako „znaku rozpoznawczego” służącego do odróżnienia ich samych i ich wartości, od tego, co japońskie. W związku z tym postawiłem nowe w badaniach nad komunikacją międzykulturową pytanie o granice w kształtowaniu „interkultury”. Wyniknęło ono z przeprowadzonych przeze mnie analiz materiału źródłowego, iż osoby, które dysponowały kompetencjami międzykulturowymi i znajomością japońskiego kodu kulturowego nie potrafiły zrezygnować z tego ideologicznego założenia i nie wykorzystywać go w kontaktach międzykulturowych. Warto to podkreślić, gdyż takie stanowisko reprezentował ambasador Grew. Świadczy to o tym, że ocena prac na rzecz wytworzenia „interkultury” wymaga, powtarzając wnioski z rozdziału trzeciego, znajomości ideologicznego zaangażowania i osobistych sympatii osób działających i podejmujących kontakty międzykulturowe.

Podczas moich prac nad japońską polityką dostrzegłem interesujące problemy związane z funkcjonowaniem w Japonii nowej konstytucji. Postawiłem wówczas pytania o znaczenie japońskiej ustawy zasadniczej oraz związek zawartych w niej treści z japońskim kodem kulturowym. Okazało się, że w literaturze przedmiotu nie znalazłem zadawalających

analiz – oprócz prac Ernsta Lokowandta poświęconych prawnemu i kulturowemu znaczeniu Konstytucji Meiji oraz książki Kyoko Inoue zawierającej kulturowe analizy nowej japońskiej konstytucji – które byłyby pomocne w trakcie moich badań. Co więcej, wątki te nie stanowiły dotychczas przedmiotu zainteresowań ani w badaniach nad komunikacją międzykulturową, ani nauk o polityce. Dlatego też omawiana rozprawa wypełnia dotkliwą lukę nie tylko w polskiej nauce, lecz także światowej. Szczególnie istotne było włączenie Konstytucji Japonii w obszar zainteresowań komunikacji międzykulturowej, albowiem została ona napisana po długich debatach wśród Amerykanów zaangażowanych w okupowanie Japonii oraz samych Japończyków, w trakcie których omawiano wiele kwestii dotyczących japońskiego kodu kulturowego. Jednym z przykładów jest wątek dotyczący statusu i funkcji cesarza w polityce Japonii. Na podstawie analiz dokumentów i debat, a także treści nowej konstytucji oraz porównaniu jej z poprzednią konstytucją, czyli Konstytucją Meiji przedstawiłem nowatorski wniosek, iż zaproponowane zmiany w artykułach dotyczących cesarza są jedynie pozorne. Powtórzono bowiem te zapisy, które wcześniej funkcjonowały w Konstytucji Meiji. Opierając się na analizie tekstów przedstawiłem wniosek, że Amerykanie pracujący nad treścią japońskiej konstytucji nie dysponowali ani znajomością języka japońskiego, ani kodu kulturowego wprowadzili kosmetyczne zmiany. Postawili niezmienną tezę, że zapisy, które we wcześniejszych debatach odgrywały kluczowe role i na których zmianie im szczególnie zależało.

Wkładem do badań jest to, że zawarłem w tym rozdziale dwie wersje konstytucji, mianowicie oryginalny tekst napisany po angielsku oraz jego tłumaczenie. Dzięki temu mogłem wykazać to, że w kilku przypadkach nie są one ze sobą zgodne. Sytuacja ta wynika przede wszystkim z tego, że Amerykanie nie dysponowali znajomością języka japońskiego, zaś sami Japończycy arbitralnie wybierali tłumaczenia kontrowersyjnych angielskich słów i pojęć. Tym samym zaproponowane w tym rozdziale wyniki badań nie tylko poszerzają dotychczasową wiedzę dotyczącą relacji amerykańsko-japońskich, lecz również wprowadzają nowe kwestie do dyskusji nad japońskim prawem. Ponadto pozwalają one na dokładniejsze prześledzenie tego, jak prowadzone są kontakty międzykulturowe w polityce oraz w jakim stopniu może w niej zaistnieć „interkultura”.

4. Wnioski z prowadzonych badań

Jako istotny wkład do prowadzonych badań należy wskazać dwa obszary. Po pierwsze, jest to wkład do badań międzykulturowych. W tym wymiarze należy podkreślić

Marin Leli

pytanie, które uczyniłem „myślą przewodnią” omawianej rozprawy, czyli na czym polega istota komunikacji międzykulturowej. Odpowiadając na nie wykazałem, że cechą charakteryzującą komunikację międzykulturową jest jednocześnie jej teoretyczny i praktyczny wymiar, który powoduje brak jednolitej siatki pojęciowej i częste nieporozumienia wśród badaczy odnośnie tego, czym ona jest, jakie są jej narzędzia badawcze oraz cele. Jako wynik moich badań, dotyczących badań nad historią dyscypliny oraz jej głównymi pojęciami, przedstawiłem, że nie ma jednej koncepcji komunikacji międzykulturowej, lecz różne jej ujęcia, które pozwalają na osiągnięcie pozytywnych (praktycznych) rezultatów. Z kolei (właśnie w wymiarze praktycznym) odznacza się ona nietrwałością rezultatów, co najczęściej wynika z dynamicznego rozwoju wydarzeń, zmian w samym procesie komunikacyjnym, a także nastawienia jego uczestników. Wymaga ona podejmowania dodatkowych zabiegów, opierających się na dysponowaniu kompetencjami międzykulturowymi oraz znajomością kodu kulturowego. Moim zdaniem, co też ukazałem w monografii, w sposób najpełniejszy umożliwiają to koncepcje „interkultury”, które z jednej strony, proponują adekwatne narzędzia badawcze, a z drugiej, uwzględniają złożoności samego procesu, pozwalając na osiągnięcie zadawalającego rezultatu.

Po drugie jest to wkład do nauki o polityce. Ukazałem bowiem, że badania międzykulturowe mogą stać się częścią badań politologicznych. Bierze się to przede wszystkim z tego, że do pełnego zrozumienia polityki potrzebne jest uwzględnienie kontaktów międzypaństwowych oraz wyraźnie zaznaczającego się współcześnie zjawiska wielokulturowości. Przyjęcie w rozprawie takiej konstatacji wynika z uwzględnienia faktu, iż kontakty międzykulturowe odbywają się przede wszystkim na płaszczyźnie szeroko pojmowanej polityki, będąc warunkowanymi przez konkretne państwa. W mojej rozprawie zawarłem dwa ważne pytania, które wymagają osobnego rozwinięcia, a tym samym otwierają pole dla dalszych badań i rozważań w tym kierunku. Pierwsze brzmi: dlaczego dotychczas takie badania nie są obecne w naukach o polityce? Zaś drugie: dlaczego, pomijając teoretyczne i normatywne rozważania, „interkulturowość” nie wpływała na współcześnie świadomie prowadzone działania polityczne?

Z wyżej wymienionych powodów monografia przeznaczona jest zarówno dla badaczy z zakresu komunikacji międzykulturowej, jak i nauk o polityce. Wypełnia ona również lukę w badaniach antropologicznych i orientalistycznych, w których specyfika relacji pomiędzy USA a Japonią nie została dotychczas w pełni zbadana, a funkcjonujące w literaturze przedmiotu wątki nie posiadają waloru komplementarności. Ponadto, ze względu na przyjęcie

interdyscyplinarnych narzędzi badawczych oraz wykorzystanie odpowiednio dobranego materiału źródłowego, będzie ona ważna dla badań z zakresu retoryki i semantyki.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych)

Moje zainteresowania badawcze, oprócz badań poświęconych związkom komunikacji międzykulturowej z polityką, zogniskowane były wokół czterech obszarów:

- politycznym i religijnym aspektom tożsamości narodowej;
- komparatystyce mitologicznej;
- kulturze popularnej;
- polskim badaniom orientalistycznym.

Obszary moich zainteresowań wyłaniały się stopniowo od momentu rozpoczęcia przeze mnie pracy naukowej, zaś wyniki moich badań prezentowałem podczas konferencji naukowych oraz w formie publikacji.

1. Polityczne i religijne aspekty tożsamości narodowej

Pierwszy i zarazem najwcześniejszy obszar moich zainteresowań badawczych, jaki podjąłem w pracy naukowej, skoncentrowany jest wokół zagadnień związanych z rozumieniem podstawowych pojęć, dotyczących tożsamości narodowej, a także określeniem czym jest „naród”. W dalszej kolejności była to analiza kształtowania się i konsolidacji świadomości narodowej. Z powodu moich wieloletnich zainteresowań językiem i kulturą Japonii szczególnie interesujące dla mnie okazały się badania kształtowania się tożsamości narodowej w tym właśnie kraju. Ponadto ujęcie politologiczne i antropologiczne tego tematu było pomijane w literaturze przedmiotu. Przykład Japonii okazał się być nie tylko interesującym, lecz także ważnym badawczo, gdyż zachodzące w niej procesy od końca XIX wieku (okres Meiji), a później w pierwszej połowie XX wieku (okres Showa) pozwoliły na dokładne określenie przyczyn rozpoczęcia kształtowania się tożsamości narodowej oraz wyróżnienie jej podstawowych determinant. W trakcie badań japońskich materiałów źródłowych, a także artefaktów pochodzących z japońskiej polityki, zwróciłem uwagę na japońskie rozumienie pojęcia „naród”. Ważnym było prześledzenie jego pochodzenia oraz podobieństwa i różnice w pojmowaniu jego znaczenia. W wyniku badań przyjąłem tezę, że

Maria Lili

japońskie pojęcie „naród” (*kokumin*) pochodzi z języka niemieckiego (*die Nation*) i dość wiernie oddają jego ideologiczne zabarwienie.

Wątkami, które okazały się szczególnie interesujące było wyróżnienie kultury i religii, jako istotnych determinant tożsamości narodowej oraz idei nacjonalistycznych w Japonii. Temat ten, jak również prezentacja wyników moich badań podczas konferencji naukowych i publikacjach uzupełniły wyraźną lukę w badaniach nad japońskim nacjonalizmem, jego ideami i historią. Szczególnie ważnym osiągnięciem było poświęcenie uwagi najważniejszej idei japońskiego nacjonalizmu, czyli idei *kokutai* („charakter narodowy”) oraz tekstowi *Kokutai-no hongī* (*Podstawowe zasady idei kokutai*) z 1937 roku wydanego przez japońskie Ministerstwo Edukacji. Podkreślić muszę, że tekst ten był jednym z najważniejszych dokumentów opublikowanych przez rząd Japonii legitymizujących nacjonalizm i militarizm, a także zawierający główne determinanty japońskiej tożsamości narodowej, jak: religia (*shinto*), cesarz (*ten'no*), boskie pochodzenie Japonii oraz wyjątkowość jej kultury. Książka, rozwinięta wersja rozprawy doktorskiej, którą poświęciłem analizie tego dokumentu była (i nadal jest) pierwszą publikacją naukową nie tylko w polskiej, lecz także zagranicznej literaturze przedmiotu. Ważną publikacją jest także artykuł poświęcony współczesnemu japońskiemu nacjonalizmowi i reprodukowaniu tożsamości narodowej, w którym zawarłem analizę idei *nihonjinron* (dosłownie: „problem/teoria japońskości”). Postawiłem w nim ważną tezę, iż koncepcja *nihonjinron* stanowi kontynuację wcześniejszej idei *kokutai*, która w wyniku działań amerykańskiego rządu okupacyjnego w Japonii nieznaczenie została przez Japończyków zmieniona.

Osobnym zagadnieniem w ramach tego obszaru moich zainteresowań badawczych były badania poświęcone innym, niż japoński przypadek, przejawom kształtowania tożsamości narodowej. Podjęcie tego tematu wynikało z wcześniejszych moich zainteresowań współczesnymi ideami narodowościowymi, a zwłaszcza przypadkami nowo kształtujących się świadomości narodowych. Prace te podzieliłem na dwie części. Z jednej strony, analizowałem obecność idei narodowościowych, jak np. mit „odwiecznego państwa” w dyskursie pozapolitycznym. Szczególnie interesował mnie dyskurs potoczny i kultura popularna w Polsce. Druga część poświęcona została politycznym przypadkom społeczeństw kształtujących świadomość narodową. Przypadkiem, który mnie szczególnie zainteresował, również z powodu moich wcześniejszych badań, jest współczesny Tybet i próby stworzenia niezależnego państwa i wyraźnej skonsolidowanej tożsamości narodowej.

Mariusz Lubi

Problemom tym poświęciłem niżej przedstawione artykuły:

- *Nacjonalizm, kultura, modernizacja. Porównanie i typologia nacjonalizmów europejskich i azjatyckich (na przykładzie Niemiec i Japonii)*, [w:] Andrzej Wojtas, Roman Bäcker i Marcin Lisiecki (red.), *Koncepcje modernizacji we współczesnej myśli politycznej*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2008, s. 63-75;
- *Polityczny wymiar geografii. Geograficzne determinanty japońskiej świadomości narodowej*, [w:] Joanna Marszałek-Kawa (red.), *Meandry japońskiej polityki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 89-113;
- *Nacjonalizm, polityka i religia. Przypadek shintoizmu państwowego w Cesarstwie Japońskim*, „Przegląd Religioznawczy”, 2(228)/2008, s. 45-59;
- „*Kokutai-no hongī*” w japońskim dyskursie nacjonalistycznym, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 220;
- „*Kokutai*” i „*nihonjinron*”. Polityka i kultura jako filary współczesnej tożsamości narodowej, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa”, 38/2011, s. 163-173;
- *Naród, lojalność i śmierć. Polityczne i religijne znaczenie Yasukuni Jinja w Japonii*, „Atheneum”, 38/2013, s. 70-83;
- „*Kronika polska*” Galla Anonima w kontekście kształtowania się polskiej świadomości narodowej, „Sprawy Narodowościowe. Nowa Seria”, 42/2013, s. 132-142;
- *Statehood without the state. The politico-legal visions of the future state of Tibet*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 59/2018, s. 31-46.

2. Komparatystyka mitologiczna

W polu moich zainteresowań znalazły się badania poświęcone japońskiej mitologii. Ze względu na rozległy obszar mitów i legend funkcjonujących w Japonii, a także ze względu na ich kulturowe i polityczne znaczenie, podzieliłem moje prace na dwie części. W pierwszej z nich uwagę skupiłem na analizie mitów o bogini słońca Amaterasu oraz tych wątków, które zawierają istotne uwagi dotyczące rytuałów porodowych i pogrzebowych. Druga część poświęcona jest mitom politycznym wykorzystanym do kształtowania tożsamości narodowej w Japonii od okresu Meiji. Obydwie dotyczą analiz mitów zawartych w najstarszych zabytkach literatury Japońskiej, czyli w *Kojiki* (712) i *Nihonshoki* (720). Wybór tych tekstów spowodowany był tym, że stanowią one źródło dla zrozumienia japońskiej kultury, a w tym rytuałów, symboli i motywów literackich. Ponadto, zawarte w nich mity wykorzystywane były w ideologii narodowościowej od okresu Meiji po pierwszą połowę XX wieku do kreowania tożsamości narodowej oraz politycznego mitu o wyjątkowości Japonii.

Marcin Lisiecki

W polskich badaniach systematyczne prace poświęcone tym tekstom, a zwłaszcza *Kojiki* prowadził japonista Wiesław Kotański. Jednakże jego prace wymagają dziś metodologicznych uzupełnień. A dokładnie przyjęcia nowej metodologii pracy nad tekstem oraz komparatystyki mitologicznej, które umożliwiają dokładniejsze zrozumienie nie tylko treści *Kojiki* i *Nihonshoki*, lecz również znaczenia samych mitów w nich zawartych. W rezultacie moich badań, w trakcie których wykorzystywałem nowe rozstrzygnięcia metodologiczne z zakresu antropologii, folklorystyki oraz komparatystyki mitologicznej, postawiłem i uzasadniałem tezę, że nie ma jednej spójnej wykładni mitologicznej zawartej w tych tekstach, lecz stanowią kompilację różnych wątków pochodzących z różnych regionów Japonii. Ponadto przyjęcie nowych podstawy metodologicznych pozwoliło mi też na przyjęcie założenia, że mity pochodzące z tych tekstów pełnią w kulturze Japonii dwie istotne funkcje: wyjaśniającą i pouczającą. Co stanowi ważny wkład nad badaniami mitoznawczymi, zwłaszcza komparatystyką mitologiczną oraz nad mitologią japońską.

Na płaszczyźnie politycznej mity japońskie okazały się być interesującym obszarem badawczym z tego też powodu, że nie jest to temat popularny w literaturze przedmiotu. A po wtóre, pozwalał on na dokładniejsze prześledzenie kształtowania się tożsamości narodowej w Japonii oraz propagandy politycznej w XX wieku. Głównie z tych powodów, że japońscy ideolodzy sięgali do dawnych tekstów, głównie *Kojiki*, wykorzystując zawarte w nich wątki jako „formułę polityczną” do legitymizowania władzy politycznej i przyjętej ideologii. Podjętymi przeze mnie wątkami, które uzupełniły wyraźne braki w badaniach nad znaczeniem mitów w polityce, są te dotyczące idei *kokutai*. W przypadku tego punktu moje badania łączą się z obszarem dotyczącym japońskiej tożsamości narodowej. Jednakże w tym przypadku poszerzone one zostały o wykazanie mitologicznych źródeł tej idei w postaci mitów dotyczących początków Japonii oraz boskiego pochodzenia władzy cesarskiej.

Tematom tym poświęcone zostały następujące artykuły:

- *Religijne i polityczne znaczenie kultu solarnego w Japonii. Analiza mitów o bogini Amaterasu zawartych w „Kojiki” i „Nihonshoki”*, „Przegląd Religioznawczy” 4(242)/2011, s. 63-76;
- *Rytuały porodowe i pogrzebowe w starożytnej Japonii. Analiza mitów zawartych w pierwszym zwoju „Kojiki”*, [w:] Joanna Marszałek-Kawa, Robert Gawłowski (red.), *Kulturowe i edukacyjne oblicze współczesnej Azji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 223-243;

Handwritten signature

- „Kojiki” and „Gesta principum Polonorum”. *Japanese and Polish Mythological Sources of Monarchical Power*, [w:] Klaus Antoni, David Weiss (eds), *Sources of Mythology. Ancient and Contemporary Myths: Proceedings of the Seventh Annual International Conference on Contemporary Mythology, (15-17 May 2013, Tübingen)*, LIT Verlag, Münster 2014, s. 265-277;

- *Myth and Mythologization in ideology and Politics. The Mythologization of Japanese Identity in the Meiji Period*, „Sprawy Narodowościowe. Nowa Seria”, 47/2015, s/ 134-146;

- *The Politics and the Mythology in Kojiki. Jinmu case*, [w:] Marcin Lisiecki, Louise Milne, Nataliya Yanchevskaya (eds), *Power and Speech. Mythology of the Social and the Sacred*, EIKON, Toruń 2016, s. 29-41.

3. Kultura popularna

Zainteresowanie kulturą popularną jako ważnym obszarem badań pojawiło się wraz z odkryciem obecności wątków politycznych, religijnych, mitologicznych i kulturowych we współczesnych tekstach literackich, działach muzyczny oraz filmach. Poza tym, w moim przekonaniu, kultura popularna jest wielowymiarowym kanałem umożliwiającym wieloaspektowe i interdyscyplinarne badania. W związku z moimi badaniami nad kulturą Japonii zwróciłem uwagę na japońskie filmy, w których dostrzegłem wiele nawiązań do shintoizmu i buddyzmu, a także obecność wielu wątków charakteryzujących japońskie debaty publiczne nad problemami biedy, dewastacji i skażenia środowiska naturalnego w Japonii transformacji społecznej oraz odpowiedzialności za II wojnę światową. Ponadto w obszarze moich zainteresowań pojawił się również temat dotyczący współczesnej polskiej muzyki, głównie muzyki rockowej i metalowej, które potraktowałem jako nośniki reprodukujące idee społeczne i polityczne.

W japońskiej kulturze popularnej funkcjonuje wiele tematów, które są szeroko znane i omawiane. Z tego też powodu mój wybór padł na japońskie filmy animowane, które będąc popularne nie tylko w Japonii, lecz także w krajach zachodnich, nie były dotychczas gruntownie analizowane. Filmy te zostały wyprodukowane przez Studio Ghibli, w którym wciąż tworzą tacy twórcy, jak Hayao Miyazaki, Goro Moyazaki czy Isao Takahata. Podkreślić należy, że oprócz kilku publikacji dotyczących wybranych filmów nie powstała ani w literaturze polskiej, ani zagranicznej (również japońskiej) praca, która w całości poświęcona byłaby fenomenowi tego studia oraz problemom społecznym i kulturowym podejmowanych w filmach wyżej wymienionych reżyserów. Lukę tę wypełniłem współredagując książkę, w której podjęte zostały analizy filmów i problemów w nich zawartych. Ponadto tego typu problemy dostrzegłem w twórczości japońskiego reżysera

Marcin Lisiecki

Akiry Kurosawy, którego uwagi dotyczące japońskiego społeczeństwa i powojennej kultury wydawały mi się ważne do zrozumienia modernizacji Japonii po 1945 roku.

Drugim zagadnieniem, jakie podejmowałem w ramach tego obszaru, były tematy związane z obecnością kwestii społecznych i politycznych w polskiej muzyce. W moim przekonaniu i co starałem się udowodnić w moich artykułach, muzyka popularna – głównie szeroko pojmowana muzyka rockowa – od lat 80. pełniła ważne funkcje w kształtowaniu i konsolidowaniu społecznego oporu przez ówczesną władzę polityczną. Również współcześnie, lecz w znacznie mniejszym zakresie, muzyka popularna pełni tę rolę. Dodatkowo, na początku XXI wieku pojawiły się w niej treści, które wpływają na reprodukcję lokalnych tożsamości, aktywując, np. mieszkańców konkretnych miast do określonych postaw i podejmowania działań o charakterze politycznym.

Treści te zostały podjęte przeze mnie w następujących artykułach:

- *Między westernem a melodramatem. Postmodernistyczna wizja filmu Hayao Miyazakiego „Szkarłatny pilot”*, [w:] Marcin Lisiecki, Joanna Zaremba-Penk (red.), *Studio Ghibli. Miejsce filmu animowanego w japońskiej kulturze*, KIRIN, Bydgoszcz 2012, s. 143-165;
- *Impotencja króla i magia w kulturze popularnej. Analiza na podstawie „Opowieści z Ziemiomorza” Goro Miyazakiego*, [w:] Marcin Lisiecki, Joanna Zaremba-Penk (red.), *Studio Ghibli. Miejsce filmu animowanego w japońskiej kulturze*, KIRIN, Bydgoszcz 2012, s. 303-321;
- *Seks, szatan i „Oddech wymarłych światów”. Historia grzesz(cz)nego polskiego metalu w latach 80 XX wieku*, [w:] Marek Jeziński, Łukasz Wojtkowski (red.), *Polityka i sztuka. Muzyka popularna*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2012, s. 251-275;
- *„Jeszcze usłyszę szum ryżu”. Wątki ekologiczne i wizja „utraconej Japonii” w filmach animowanych Hayao Miyazakiego*, [w:] Marek Jeziński, Łukasz Wojtkowski (red.), *Polityka i sztuka. Sztuki wizualne*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2014, s. 105-120;
- *Śmierć, lojalność i choroba. Egzystencjalne wątki we wczesnych filmach Akiry Kurosawy*, [w:] Marcin Lisiecki, Joanna Zaremba-Penk (red.), *Człowieczeństwo bez granic. Wymiary kultury w twórczości Akiry Kurosawy*, KIRIN, Bydgoszcz 2015, s. 73-92;
- *Miasto jako ideologiczne zakotwiczenie. Miejskie motywy w tekstach zespołów rockowych i hiphopowych z województwa kujawsko-pomorskiego*, „Kultura Popularna”, 3(53)/2017, s. 70-76.

4. Polskie badania orientalistyczne

Ostatni z obszarów zainteresowań badawczych, który pojawił się najpóźniej, zogniskowany jest wokół historii polskiej orientalistyki. Zainteresowanie tym tematem pojawiło się wraz z odkryciem bogatej spuścizny po prof. Eugeniuszu Słuszkiewiczu. Od 2014 roku zająłem się porządkowaniem i analizą pozostawionych przez prof. Słuszkiewicza materiałów poświęconych badaniom kultury, literatury i języka Indii oraz Armenii. W pierwszej kolejności podjąłem się analizy prac poświęconych językowi i literaturze Armenii, które wypełniając bardzo wyraźne braki w polskich badaniach. Warto nadmienić, że prace te były jednymi z pierwszych w polskich badaniach i są wciąż aktualne, nie tylko w Polsce, lecz także w badaniach zagranicznych. Przygotowuję także publikację prac prof. Słuszkiewicza dotyczącą indyjskiego eposu *Ramayana* uzupełnioną o ich krytyczną analizę. W trakcie prac rozszerzyłem moje zainteresowania także na innych polskich badaczy, którzy podejmowali ważne problemy dotyczące kultury, języka i religii krajów azjatyckich. Moim celem jest nie tylko uporządkowanie i zbadanie spuścizny, lecz także popularyzacja badań polskiego orientalisty, również poza granicami Polski.

W ramach tego obszaru opublikowałem niniejsze artykuły:

- *The Research by Eugeniusz Słuszkiewicz on Armenian Literature and Language*, „Journal of Armenian Studies”, 1(7)/2015, s. 191-207;
- *Obecność literatury ormiańskiej w Polsce. Przypadek Eugeniusza Słuszkiewicza*, [w:] Marek M. Dziekan, Agata Bareja-Starzyńska (red.), *Literatury Azji i Afryki wobec problemów współczesności: materiały XXXV Zjazdu Orientalistów Polskich, Warszawa 16-17 XI 2015*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015, s. 89-103;
- *Languages and understanding of different cultures. Remarks on the margins of a paper by Stanisław Schayer*, [w:] M.F. Albedil, N. Yanchevskaya (eds), *Mitrasampradānam. A collection of papers in honour of Yaroslav Vassilkov*, Muzej Antropologii i Etnografii. Rossijskaja Akademija Nauk, Sankt-Peterburg 2018, s. 625-638.